

PÁRHUZAMOS MONOLÓGOK

R. NAGY JÓZSEF

A hazai kulturális antropológia legkarakteresebb és egyben legpopulárisabb részterülete a vizuális antropológia, amely művelésében, kutatásában és oktatásában a Miskolci Egyetem jelentős hazai és nemzetközi eredményekkel büszkélkedhet. A Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet már a szak alapításától kezdődően a személyes felhasználású fényképek, a privátfotó, a családi albumok kutatásával, azok társadalmi, kulturális hatásaival, a vizuális kultúra változásaival is foglalkozik. Ennek keretein belül számos, úgynevezett családi album interjút készítettünk. Ilyenkor interjúalanyainkat megkérjük arra, hogy családi fényképalbumjaik segítségével, a fotográfiai emlékeztető, dokumentáló, deklarátor és reprezentációs funkcióira alapozva meséljenek életükről. A fényképek adatolása, jellemzőinek leírása, a rejtett jelentések feltárása sokszor aprólékos, szisztematikus, de korántsem látványos és könnyen fogyasztható eredménnyel jár. Ezzel szemben a kvalitatív életútinterjúk magukban hordozzák azt a hangulati miliót, amely nélkül az összegyűjtött adatok nélkülöznek a kutatás üdeségét, emberközpontságát.

Jelen írásban arra teszek kísérletet, hogy két különböző időben, helyen, különböző státuszú és társadalmi helyzetű, ámde azonos életkorú beszélgetőtársam által adott, dramatizált családi album interjú egymás mellé helyezésével kulturális interferenciát hozzak létre. Nyilvánvaló, hogy az így létrehozott kutatási anyag kevésbé lesz tudományos, adatokban gazdag, sokkal inkább tekinthető émiikusnak, s nem is titkoltan lehetőséget ad azonosulni az életükről vallókkal.

„...a testem akár az árokparton is...”

„Sit down please! Setzen sie, bitte! Foglaljanak helyet kedveseim! Ide jó lesz az asztalhoz? Sajnos olyan kicsi ez a lakás. Nagyon hiányolom a nappalit. Bár azt a vendégsereget, ami hozzám érkezik... Na, mindegy. Ugye hozhatok valami kis üdítőt. Tonik jó lesz? Tudják, én nem bírom az itteni csapvizet. Az valami szörnyűséges. Mindig ott áll a hűtőgépben pár üveg tonik. Nem hiába, még lánykoromban szerettem meg, persze akkor az még igen ritka volt, hiszen ma már ilyen roskatag vénasszony vagyok...”

Óh, engedjék meg, hogy bemutassam Lacikát. Lacika! Lacika, EGYETEMIEK ÉRKEZTEK A MÚZEUMBÓL. A fényképalbum miatt jöttök, igaz? Jól van aranyom, Lacika. Jól van kedves aranybogaram, csak azt sajnálom, hogy ilyen ápolatlanul nézel ki pont most, amikor vendégek érkeztek... Tudják, ma jön az az ember, aki Lacikát megborotválja. Ne, ne, Lacika, ne állj fel! Nyújtsd csak a kezed, így, jó lesz ülve is, ugye kedveseim, nem haragszanak ezért a modortalanságért? Közelebb jössz Lacika? Maradsz? Jól van, aranyom!

Ugye jó lesz itt az asztalnál? Úgy röstellem, hogy a kanapéra kell ültetnem magukat, de hát nincs több székem. Így is ki kellett dobnom a javát, amikor ideköltöztünk. Itt is vannak a fényképek. Áh, és hogy van Miskolc? Ugye maguk miskolciak? Dohányoznak? Nem? Régebben én is bántam, de már egy ilyen vén csontért nem kár. Nem fogom abbahagyni egyszerűen a bagózást! Ki tilthatja meg nekem? Megtilthatja valaki? Napi két doboz Marlboro nem hiszem, hogy olyan sok lenne.

Szóval maguk Miskolcra jöttek. Áh, Miskolc. Tudják, minden emlék a gyermekkoromból odaköt, de csak az emlék, semmi más. Persze már évek óta nem jártam ott, amióta maguk fiatalok annyira tönkretették azt a várost. Hogyan néz ma ki az a gyönyörű hely? Hát van annak ma FŐUTCÁJA!? Szörnyű. Mi, Bakácsyak¹, régi miskolci familia vagyunk. Az édesapám ott volt a testületnél vezető. Itt van ni a képe. Ne, azt ne kérdezze, hogy milyen rangban szolgált, valami tábornok volt és az Apu. Nekem az akkor mindegy volt, hogy micsoda a rangja.

Fiatalember, ne vágjon már olyan ijedt képet! Persze hogy nem maguk tették tönkre a várost. Ma már persze hidegen hagy Miskolc. Kihűlt a szívem. Feketemárvány családi kriptá, tudják ott a Deszkatemetőben, már ez is nevetséges, református embereknek feketemárvány kriptá. Ekkkkora nagy! Ráadásul a Deszkatemetőben. Hiába van kriptá, nem érdekel. A földben csak a por van, a lelkük mindig velem van, itt is. Nem is látogattam meg már mióta... De nem is fogom. És tudják mit? A halálom utánról sem rendelkeztem és nem is fogok! Hát mit érdekel az engem, hogy mi történik a testemmel? Nem érdekel. Akár az ÁROKPARTON is heverhetek, nem érdekel. Nincs már Lacikán kívül más rokonom, őket sem érdekli. És ne is érdekelje!

Egyedül csak Lacikát sajnálom, tudják ő az unokaöcsém. Amikor bejöttek, biztos mondta az a nyanya, hogy a sérült fiammal lakom itt együtt, mi? Na, ez nem igaz. Lacika az unokaöcsém. Rajtam kívül nincs senkije. Ha én nem volnék, az intézetbe tennék be. Csak azt az egyet sajnálom, hogy a halálom után mégis oda fog kerülni. De ne félj aranyom, olyan könnyen nem dobom fel a talpam! Lacika nem hülye, hiába beszél az a nyanya, csak nem tud beszélni. Gyermekparalízis támadta meg, amikor kicsi volt, azóta nem is tud közlekedni. Az elemi, meg a polgárit még elvégezte, de a gimnáziumba már nem vették fel. Nevetséges! Csak azért mert lassan tud írni, meg mert nem beszél... pedig okos vagy, ugye, aranyom?

Nekem nem lehetett gyerekem, nem adott... Nem azért, no ne gondolják azt, mert nem

¹ A nevet a riportalany kérésére megváltoztattam.

lehetett volna, hanem mert ugye az elején még az egyetemre jártam, utána meg a Franci mellett voltam mindig. Amikor kinevezték igazgatónak a klinikára, meg amikor tanszékvezető lett az egyetemen, akkor is. Igen, mondhatják, nem nagy karrier igazgatóból tanszékvezetőnek lenni, de akkor annak is örülnünk kellett. Ez közvetlenül Mindszenty látogatása után történt. No, annak köszönhette Franci a „karrierjét”. Azt ehhez tudni kell, hogy Franci volt a katolikus egyház világi elnöke, még apáca is volt a családjában, itt is a képe, én meg persze református, no képzelhetik, református a feketemárvány családi kriptával... Szóval ő volt az elnök, amikor jött a Mindszenty, neki is kellett beszédet tartania. No, már jó előre leírta, begyakorolta, pedig a Franci nagyon jó előadó volt, nem jelentett nehézséget neki emberek előtt beszélni, de hát egy Mindszentynek? Szóval gyakorolt, mert annak a beszédnek olyannak kellett lennie, hogy abba még az a piszok Gerő-spicli se találjon kivetnivalót. Nem titkoltak ezek semmit, szóltak előre, hogy ott leszünk mi is kérem, figyelni fogunk. Figyeltek is, ott voltak...

Hiába gyakorolt a Franci, amikor a Mindszenty előtt állt, eggészen mást mondott az előre leírtaknál. EGGGÉSZEN MÁST! Eggészen pontosan emlékszem minden szavára, mintha ma történt volna... és kérem azt mondta: »...*az Isten óvjon meg minket a ránk leselkedő fenevadtól, az Isten legyen nekünk irgalmas. De most eljött a mi Messiásunk, aki megszabadít minket a fenevadtól...*« Persze mindenki tudta, kiről van is szó, akkor került a hatalomra Rákosi. Ott az emberek kérem sírtak az örömtől, hogy valaki végre ki merte mondani helyettük azt, amit éreztek. Még kérem a spicli is odament Francimhoz. Gratulálni! GRATULÁLNI! A spicli! Nna, azt a spiclit később el is bocsátották...

Akkor kezdődött kérem a mi kálváriánk. A Franci az igazgatói állásból a tanszékvezetői székbe került. Sírtak kérem még a nővérek is, amikor elment a kórházból. SÍRTAK!!! Potyogott a könnyük, kérem! Anynyira jó ember volt a Franci. Kérlelték, húzták a fehér köpenyét a betegek, ne menjen el főorvos úr, ne menjen el! Persze el kellett mennie, nem volt mese. Nem is bírta soká', pár hónappal a leváltása után belebetegedett. Egyszer csak rosszul lett, nem is kelt aztán már fel soha többé. Három évig nyomta az ágyat, úgy kellett etetni, itatni, mint egy gyermeket. Nekünk persze nem volt gyermekünk...

Az nem lehet, hogy a holtomiglan eddig tartson, az nem lehet, hogy így kell véget érnie egy ilyen kapcsolatnak, egy igazi házasságnak! Folyton csak ezt hajtogattam, ha kellett, összeszorított fogakkal dolgoztam a Franciért. Hiába voltam Bakácsy lány, hiába

volt angol nevelőnő, hiába jártam az egyetemet summa cum laude, nem értettem szinte semmihez, életemben még sohasem dolgoztam. Össze kellett szorítanom a fogamat, így vállaltam akkor munkát a kiadóban, így kezdtem el akkor gyerekeket tanítani angolra, de ha kellett, akkor elmentem a hűtőházba ládákat pakolni is. Vitte a pénzt a Franci betegsége, pedig hozzánk az orvosok szinte ingyen jártak. Nagyon tisztelték az uramat-hitvesemet, szinte bálványa volt nekik. Persze hát nyíltan nem mertek. De a múltkor is, amikor a Lacikát el akarták venni tőlem, ugye egyetlen aranyom el akartak venni tőlem, ugye, akkor csak egy telefonomba került, mert a Franci nevét még ma is ismerik, kérem! És a kis előadó nagysága már kezitcsókolommal köszönt, azelőtt meg csak „Üljön le, mama!” voltam neki. Ismerik még a Franci nevét ma is!

Biztos, hogy nem dohányoznak? Persze jobb is. Szinte érzem én is, hogyan eszi a tüdőmet a nikotin, érzem, hogyan rakódik le a hörgőimen és hogyan súlyosbodik egyre jobban... szinte érzem azt a terhet, amit viselnem kell. Pedig mennyire haragudott a Franci a bagóra. Nem is mertem addig rágyújtani, amíg otthon voltam. Csak akkor vettem elő a cigarettát, amikor dolgozni indultam. No nem az utcán, egy Bakácsy lány ne dohányozzék az utcán, arra azért mindig ügyeltem.

Aztán mit is csinálnak maguk azon a szép Miskolci Egyetemen? Ugye, az antropológia ismerős nekem, a Vili bácsi is az volt, persze a háború után őt is meghurcolták, ilyen koponyaméretekkkel foglalkozott, meg az emberi csontokat vizsgálta. Az én csontjaimat ugyan vizsgálhatják, vén csont vagyok én már, ugye, a csont is öregszik, a hangom is rekedtté vált, pedig de szerette Franci, ha énekeltem neki... Leggyakrabban Palestrinát énekeltem neki, de a dallammal együtt elszállt a hangom is, meg Franci is... Nem lehetett már rajta segíteni, tudtuk persze előre, hiszen megmondták nekünk az orvosok, nincs semmi remény... Így jártam én minden reggel dolgozni, hogy nem tudtam, Francimat vajon életben találom-e otthon.

A temetésre ezrek jöttek el, ezrek. EZREK! Tele volt az egész temető. Fehérlett az egész sírhant a koszorúktól, a végén már rá sem lehetett tenni, annyi volt rajta. Nem akarom többet magam előtt látni ezt a képet, a Franci testét, mert csak a teste volt a sírban, mert érzem, hogy a lélek az itt van velem most is, ezért nem is érdekel, az én testem hol fog nyugszani, akár az árokparton is, az ÁROKPARTON IS, az sem érdekel... csak ezt a szegény Lacikát sajnálom... De ne félj aranyom, nem hagylak még itt téged, ne félj aranyom, ne félj...

Látják ott azt a képet, ott a falon, ott a szekreter mellett? Az a Franci. Minden nap, de ahogy mondom, minden nap friss fehér szegfű van odatéve. Minden nap. Ha kell, én inkább nem eszem, de a fehér szegfűnek OTT KELL LENNI! Azt kérde miért? No de kis egyetemistám, most ugye jön a lélekelemzés, egy kis Freud meg Jung, mi? No neem! Amit most elmondok, az közöttünk marad. Nem, arról szó sem lehet, hogy ez valahol megjelenjen, s ott röhögjenek rajtam! Minek ez maguknak? Nem, arról SZÓ SEM LEHET! Nem jegyzetelünk, kedveskéim! Nem! A lemez is itt marad! ITT MARAD!

Különben meg... Csináljanak azt, amit jónak látnak... Végül is a fényképalbumért jöttek... Nem? Teli ez az album képekkel, egy csomó ismeretlennel, nincs már közöm hozzájuk. Hogy ki hallgatja a rádiót, vagy kik ezek a fiúk, lányok? Kit érdekel

ez már? Halottak mind, egytől egyig. Hogy Franci már nincs, ezek a régi emberek sem számítanak, nekem ugyan nem. Lacika itt van, több nem kell!

Látják azt a könyvet az asztalon? No, nézze meg nyugodtan! Persze csak egggészen véletlenül került ide most, nem is tudom hogyan. Na, ez volt az én első munkám. Persze én a geológiához egy szót sem értek, meg persze oroszul sem tudok, de aki fordította, az meg magyarul nem tudott, legalábbis szerintem, mert nem tudta az alanyt az állítmánnal egyeztetni. Pedig az rend, kérem szépen, az rend, ahogy reggel felkel az ember, este pedig lefekszik, és aki még azt sem tudja, az nem mondhatja magát kultúremlernek. Mindennek megvan a maga világos szerkezete, ahol nincs félrebeszéd, csak a tiszta világosság, mint például a németben is. Ő tudott oroszul, biztosan valami elvtárs fiacskája, én meg stilizáltam a szöveget, bár a geológiához nem is konyítok.

Aztán persze jöttek a fordítások, akkor már Pestre költöztem lakni, nem bírtam azt a várost, az emberek szemében mindig az a szent tisztelet ült, hogy én a Franci özvegye vagyok, és Pesten a kiadóban helyezkedtem el szerkesztőként. Akkor jött egy neves ázsiai költő verseinek a fordítása, annál jobb ma sem került a boltokba, a kiadó most is irt, hogy újra ki akarják adni, persze hogy elfogadtam. Sokat számít nekem a tiszteletdíj, de a szövegen nem változtatok. Minden ugyanúgy marad, mint azelőtt volt. Az ma is érvényes. Ma is. Ha látnak valahol egy ilyes kötetet, persze csak már antikváriusnál lehet azt megtalálni, vegyék meg és küldjék el nekem, nekem már nincs belőle, annyira elfogyott már. A saját írásaim azután jöttek. Ezeket szeretem, mert az enyémekek, mert az enyém a sok ember is, akik ezt olvasták, meg olvassák ma is.

Hallod, Lacika, az írásaimról beszélünk az egyetemiekkel, tudod, ez az, amit te is úgy szeretsz. Kéred a kereszt-rejtvényt, aranyom? Tessék!

Pillanat türelmet kérek, ez valószínűleg a borotváló ember lesz, mindjárt jövök... A csudába, olyan kényelmetlen, nincsen apróm, csak ez az ezres, nem tudnák felváltani, akkor... esetleg... kölcsönözni nem kell, de rögtön odaadom... Gyere Lacika, megyünk a fürdőszobába, ismét szép leszel és sima arcú, nem ilyen csúnya, szőrös. Egy úriember mindig frissen borotvált, ugye, aranyom.

A Franci is naponta reggel borotválkozott. Gyere, aranyom! Vinnem kell a cigit is a borotválóembernek, az is jár neki, persze ő a Marlborot nem szereti, csak a Symphoniát, az kell neki... persze a nyanya, akivel találkoztak, biztos

azt mondta, hogy smucig boszorkány vagyok, mert csak Symphoniát adok a borbélynak. Fáj neki.

Onnan jöttünk át aztán ide, a nyugdíjasházba lakni, akkor már ketten a Lacikával. Itt jó, csak a víz ne lenne ennyire ihatatlan, csak tonikot tudok inni, minden nap két üveggel, nem kis pénz az. Elegendő nekünk ez kis szoba, meg a fürdőszoba. Van itt orvosi ügyelet is, a társalgóba mondjuk nem járok. Minek, tévét nézni meg lefetyelni a többiekkel? Áh... Itt vannak a könyveim, meg itt van a Franci képe is.

Persze azt tudom, hogy nem maguk diszponálnak a pénz felett, nem hozták a pénzt, de a döntés aztán tényleg maguktól függ. Az a pénz nem sok ilyen albumokért, hol csinálnak ma már ilyet, meg aztán tényleg szükségem van arra a kis pénzre. Ugye megveszik ezt, az maguknak semmi... ugye?”

„...hadd fájjon még inkább!”

„Album? Drága jó uram, hát milyen albumról tetszik beszélni? Hát nem nézett körül? Persze, tudom jól, mi az album, az az IGAZI album. Fogtam már olyat a kezembe, jaj, de sokszor! Ilyen vastag domborított bőrből volt a teteje, de sokat kellett az törölgetni. De az úrnő mindig elől tartotta, porosodott. Ott tanultam meg igazán takarítani. Minden nap, de képzelje el, drága uram, minden nap felhúzta a fekete kesztyűjét, és végigsimította a bútorok tetejét, még az ajtó felső élét is, hogy van-e ott por. S ha volt, nem volt megállás előtte. De nem mehettem el, amíg ki nem telt az időm, ott kellett maradnom...

Amikor már nagyobbak lettünk, mi lányok, akik valami többet akartak, mind elmentünk szolgálni. Otthon csak a szegénység volt, menni kellett. Én a testvéremmel Brassóba mentem, ott kaptam ilyen cselédi állást egy bojárnál. Ezek mind szerették a székelyeket, mert tudták, hogy kidolgozzák a belüket is, ha kell... és hát kellett is. Ha kemény a munka, még erősebben kell dolgozni, ha fáj, akkor még jobban, hadd fájjon még inkább! De a munkát EL KELL VÉGEZNI! Meg hát hová is mehettem volna, vissza a nyomorba?

De aztán megnyílt a határ, mert megint magyar világ jött, s akkor mi mindannyian átmentünk Magyarországra. Azt hiszem, az az első fénykép, ami megmaradt rólam, az a kép, ami a cselédkönyvemben van. Nyírbátorban készült, amikor a századoséknál állást kaptam. Ott voltam minden es cseléd. A munka az munka, akár románul, akár magyarul szólnak hozzám, de legalább úgy éreztem, hogy az enyéim között vagyok. S ott ismerkedtem meg Pistával. Ő akkor a századosnak volt a csicskása... hát úgy hívták a tisztí legényt. Hogy miért őt választotta ki, azt nem tudom. De ő volt az, aki bejárt a konyhába, s hát megismerkedtünk... Olyan furcsán beszélt, később tudtam meg, hogy palócosnak mondják az ilyen beszédet. Amikor a tiszték beittak, gyakran hívták Pistát énekelni, de volt, hogy csak beszéltették. És akkor nagyokat kacagtak rajta, hogy á-val mondta a szavakat. Hogy alma helyett azt mondta, hogy álmá. De megmaradt csicskásnak, a nagy képen, amin a zászlóalj van, azon is közvetlenül ott ül a százados lábainál...

Mind, akik ott kacagtak rajta, aztán hamar meghaltak. Amikor ment ki a zászlóalj a frontra, valahol Lengyelországban felrobbantották a vonatot, s pont a tisztí vagon

kapta a legtöbbet, ki is gyulladt. Bennégett MINDENKI! Csak Pista gurult ki belőle, mert pont ott robbant, ahol ő volt, s a lyukon kigurult a töltésre. Így mesélte. A többi tiszt bennégett... Aztán még egyszer elment, mert el kellett mennie Lengyelországba. Mert itthon maradt, nem akart visszamenni sehogyan sem a frontra. Csak a suszternél üldögélt, mert szerette a susztermunkát, s akkor ők ott politizáltak.

De szólt itten egy csendőr tiszthelyettes, hogy jönni fognak érte, ahová csak lehet, de AZONNAL TÚNJÖN EL INNEN! S ő akkor elgyalogolt Lengyelországig. Drága uram, azt sem tudtuk itthon, él-e, hal-e, mikoris nagysokára jó koszosan, bűdösen, tetvesen hazaért. Már a háború után.

Mikor 42-ben idekerültem, tetszett itt a házaknak az az összevisszasága, nem is nagyon ismertem ki magam az elnevezések között. Mert hát egy falunév az jelentse a falut, de ez itt nem így volt. Volt a »falu«, ahol a parasztok laktak, meg volt a »telep«, ahol meg a munkások, de volt egy úgynevezett »kolónia« is, ami a régebbi, ilyen nagyon leromlott bányászlakásokat jelentette. Az, ha valakire azt mondták, hogy kolóniában lakik, az egy megkülönböztetés volt, szinte sértésnek is vették. A munkások azok nem építkeztek. Az is igaz, hogy egy jó cipő talpát el kellett jární, de aztán megkaptuk a telepen a lakást. Aztán így lehetett felfelé avendzsérozni, hogy egyik lakást cseréltük a másikra, s jobbat sikerült kapni. A falusiak azok meg bele-rokkantak az építkezésekbe.

Drága uram, idekerültem, s itt volt a nagy semmi! Azt hittem, hogy itt jobb, mint otthon? De itt volt az uram, ide kellett jönni. Volt parádés kocsis a bányánál, aztán

meg vár, amíg a tüdeje bírta. Mi volt itt? A sok piszkos ember, a bűdösség, a nincstelenség. S csak néztek rám, amikor a stafírungot elővettem. A szép fehér ingeket, lepedőket, ruhákat. A sógornőim szinte belesápadtak az irigységbe, aztán ellopkodták. De volt, hogy enni sem volt mit. Mikor kérdeztem őket, hogy hogyan bírják ez éhséget, akkor mondták, hogy hé, ha már reggeliztek a gyerekek, akkor gyere ide te is a szekrényhez, hogy a gyerekek ne lássák, úgy nyisd ki az ajtót, s egyél innen valamit. Hogy a GYEREKEK NE LÁSSÁK! Mert akkor kérnének. S akkor ők állva ott ettek a nyitott szekrényajtónál. Erre jöttem ide, erre házasodtam ide. A szegénységből a nincstelenségbe.

Az úgy a 60-as évek körül lehetett, hogy valamiért be kellett mennem egy vasárnap Veresékhez, oda az egyszobás lakásokhoz, s láttam, hogy zsírban pirított apró krumplit ebédelnek, olyan nagyon apró krumplit, amit már semmire se lehet használni. Veresné nagyon elszégyellte magát, s nagyon hosszasan kérlelt, hogy ne mondjam el senkinek, hogy ők vasárnap nem húst ettek. Hiába nyugtatgattam, még akkor is kérlelt, amikor már kifelé mentem...

Amikor elmentünk száraz fát gyűjteni az erdőre, hazafelé nagymama, mert így hívtuk a férjem anyját, mindig lopott egy nagy tököt a parasztok földjeiről. E nélkül nem is lett volna mit enni. De vigyázni kellett, mert a Krokodil, a kerülő mindig ott ólálkodott, és elkapta az embert, akkor a késével elvágta a kötelet, amivel a fát a hátára kötötte, s a fa lezutyant a földre... Amikor a telepi rendelőbe új orvos érkezett, Romániából jött, nem tudta, hogy nagyobb ünnepek előtt miért keresik fel tömegesen a munkások. Az öreg szaki is ment és hevesen gesztikulálva mondta neki, hogy »Doktor úr, Dipankrint írjon fel, de sokat, mert búcsú lesz! ENNI FOGUNK!« Ami azt jelentette, hogy mindenki eszméletlenül ette magát, de hogy ne fájjon a gyomra, evés közben már a gyógyszert is előre bevette.

A háború utáni inségben legalább két-három évig nem is mosott senki fogat, mert nem volt mivel. És a sok gyereket meg etetni kellett. Akkor, amikor még nyitva volt a határ, vissza is mentem haza a gyerekekkel, mert ott legalább volt ennivaló. Volt tej. Itt semmi. De aztán haza kellett

jönni az uramhoz, azóta itt is vagyok. Született a többi gyerek is... Amikor a sógornőm terhes lett egy német katonától, akkor a szülés előtt eltűnt pár napra. Mikor megjelent, már ismét lapos volt a hasa. Azt mondta, hogy elvetélt. De tudta mindenki

a környéken, hogy nagyapa »intézte« el a gyereket. Ott ásta el a házuk fölötti domboldalban... Aztán ahogyan a szép stafírungom elfogyott, a templomba is kevesebbet jártam. Az uram se nagyon. Volt, hogy itt a pusztán munkát vállalt, ilyen paraszti munkát, s akkor ott legépeltetett egy imát, azt mondogatta. Meg elmentünk Mindszentyt megnézni, mikor tudtuk, hogy beszédet fog mondani. De utána ellaposodott ez az egész. Küzdelem van, nem templom.

Még egyszer vissza tudtunk menni a szülőfalumba, már úgy, családosan, a gyerekekkel együtt. Akkor készítettünk egy fényképet. Egyszerre odaállt mindenki, s lefényképeztek minket. De csak egyetlen kép készült, s hogy nekem is legyen, azt a képet fényképezte le valaki, s úgy küldték utánam, postával. Csak úgy letették a kész képet valami vaslemezre, még a csavarok is látszanak rajta, és akkor ott helyi valaki lefényképezte. Ilyen a mi albumunk, drága uram. VISÍT belőle a szegénység.

Mikor az uram megbetegedett, mert a tüdeje nem bírta a földalatti munkát, akkor egy idő után bekerült a kórházba. Ott neki nagyon nehezen telt az idő, csak kínlódott. A kisrádiót nem tudta hallgatni, volt egy ilyen kis Sokol rádiója, mert az a kis fülhallgatója mindig kicsúszott a füléből, hangosan meg nem lehetett hallgatni, olvasni nagyon nem szeretett, tévéről meg akkor még szó sem volt. Aztán látta, hogy a többi bányászok, merthogy ott azért javarészt bányászok volt, így elfoglalják magukat. Fonással. Úgyhogy legközelebbre kért robbantózsínórokat, mi meg vittünk neki egy nagy szatyorral. S ott a kórteremben nekilátott a fonásnak. Húzta le a műanyagot a drótról, úgy nekikötötte a vaságnak, úgy cibálta. Addig nem is fonott, nem érdekelte, meg olyan vastagok is voltak az ujjai, nem volt másra képes, csak olyan bányász barmolásokra. Úgy mondta, hogy ő ebbe az üvegbe bele akarja fonni azt is, hogy magyar, mert ő szeret magyar lenni. Erre sokat gondolt a háborúban, amikor távol volt. Sokat volt távol, több évet is, addig a külföldöt járta, aztán gyalog jött haza a lengyel határtól. Még a gyereket se látta, akkor született meg, amikor a háborúban volt. S akkor hazafelé jövet, ahogy gyalogolt hazafelé hónapokig, ahogy jött azokon a háborús vidékeken, akkor gondolt arra, hogy azt a magyarságot valahogy meg kellene csinálnia. S akkor csinálta ezt az üveget. Ez a próbaüveg. De másikat nem csinált, csak ezt. Már később ideje nem volt, csak betegeskedett, aztán meg is halt... Az üveget a feneke felől kell kezdeni, úgy kell fonni, s úgy illesztette bele a piros-fehér-zöldet is. Csak amikor a vége felé járt a fonásnak, akkor jött rá, hogy így fejjel lefelé vannak a színek, zöld van felül, alul meg a piros. Jaj, nagyon bosszantotta, el is tette a szeme elől, feltette a padlásra, a befőttesüvegek közé. Aztán később én hoztam le, s azóta is itt van a szobában, a vitrinben.

Volt nekünk itt a tetőn egy darab földünk, a bányától kaptuk. Még meg is van a birtoklevél. Nagyon messze volt attól, ahol laktunk, így amikor a férjem asztmás lett, nem műveltük tovább. Akik arra jártak, látták ezt, úgyhogy a következő évben már más művelte, az övé lett. Nagyon nehezen lehetett ötről a hatra jutni. Talán 56-ban egy kicsit. A férjem vájár volt itt akkor a bányában. De itt nem volt semmi ám, csak az emberek nem mentek dolgozni, mert nem tudták, hogy mit csináljanak. Egy-két ember bement Miskolcra, de aztán azok is hazajöttek. Na és a férjem akkor annyit túlműszakot vállalt, amennyit csak bírt! Mert nem volt elég bányász, kellett a munka.

Aztán amikor azt kifizették, akkor tudtuk egy kicsit megelőzni magunkat. Nekünk 56 ennyit jelentett.

A férjem, amikor portás lett az üzemnél, mert a bányát már nem bírta, akkor sokan olyanok is elkezdtek köszönni neki, akik addig oda se néztek, ha elment mellette. Mert a portás az üzemnél mindig hatalommal bírt. Hamarabb tudott dolgokat, mint mások, elnézhette, ha valaki munkaidőben kiment, meg ő felügyelte a blokkolóórát is... Hányszor, de hányszor könnyörögtem az uramnak, hogy hadd menjek dolgozni. De azt mondta, hogy nem! Itthon kell lenni a gyerekekkel, meg vinni a háztartást. Meg miért akarok én dolgozni, mikor a többi asszony is otthon van? Egy nőnek kemény volt itt az élet. Néha verés is volt ám. VERÉS! Megegett az is, hogy a férfiak megverték más asszonyokat is, nem csupán a feleségüket. Bennük volt ez a szokás. A férjem is, meg a szomszéd is elverte például az alattunk lakó asszonyt, mert éjszaka hangosan folyatta a vizet. Kapott a katonai szíjjal.

Hol lenne nekünk olyan IGAZI albumunk, drága uram! Csak így, ebben a dobozban tartom a képeket. Mi bányászok, most már csak úgy mondom, hogy mi bányászok, pedig én ugye földműves meg ilyen erdőgazdálkodó családból származom, de bányászasszonnyá lettem. Mi bányászok teljesen nyom nélkül tűnünk el, mert nincs rólunk olyan igazi feljegyzés, meg újságcikk, meg nincs családfánk sem. Ahol szolgáltam, mindenhol volt családfa, meg a századoséknál kint voltak az ősök képei a falon. Meg volt két hatalmas ládika a régi rokonokról, ilyen iratok, meg emlékek. Nekünk meg semmi! Amikor a nászasszonyom sírjára követ tetettünk a fakereszt helyett, de a halála még a háború előtt történt ám, akkor nem voltunk képesek megtalálni a születési dátumát. Pedig azért ez nem akkora falu, hogy eltűnhessen benne egy ember. Nem volt róla SEMMI! Se egy kép, se egy jegyzet, se egy hivatalos irat. Meghalt, volt, eltűnt, senki sem emlékezik már rá. Amíg élnek azok, akik találkoztak

vele, beszéltek vele, vagy később említették, addig léteznek, utána meg nyomtalanul eltűnnek.

A férjem minden fizetéskor elment a kocsmába, már a munkahelyről odament, nem haza. Gyakran az egész heti fizetést elitta. Mert aki nem ment, azt a többiek csúfolták. »Na mi az, félsz az asszonytól, nem mersz jönni?« Így aztán az is ment, aki nem akart. Ott aztán köröket fizettek, ahányan voltak,

annyi kört. Néha tízen, tizenketten is összejöttek, na, az annyi pohár bor, vagy sör, melléje meg a pálinka. Volt, hogy oda vittem neki az ebédet, hogy legalább ne éhgyomorra igyon. Megette és folytatta tovább. Aztán estefelé már messziről lehetett hallani, ahogyan énekelve jött haza. Csak úgy zengett az egész telep. Egy csomóan megkérdezték már, hogy miért is tartom magam ilyen jól? Na, én erre csak azt tudom mondani, hogy már ötvenéves koromban megözvegyültem, meghalt a férjem, aki elég gyakran ivott. S ez az egyedüllet, hogy nem kell egy ivós bányással együtt élni, ez tart meg ilyen jó állapotban!”